

«Ein god gartnar er mystikar, elles er han ikkje nokon gartnar»¹

Om Olav H. Hauge og antroposofien

Cato Schiøtz²

I. Innledning

Etter Olav H. Huges død i 1994 ble det opprettet et venelag, Venelaget Olav H. Hauge. Venelaget ble stiftet 21. august 1999 og har – i henhold til vedtektenes §2 – som formål ”å fremja interessa for Olav H. Hauge si diktning”. Venelaget utgir et medlemsblad som kommer 2 ganger i året. I medlemsbladet for mai 2014 har lederen i Venelaget, Theresa Wallevik et intervju med felespilleren Knut Hamre. Tittelen på artikkelen er ”Mitt liv med Hauge – intervju med Knut Hamre”.

Hamre bor i Folkedal, Hardanger. Han har vunnet Landskappleiken seks ganger og var en nær venn av Hauge. I tillegg til regelmessig privat kontakt hadde Hauge og Hamre en rekke felles opptredener i forskjellige kultursammenhenger, hvor Hamre spilte og Olav H. Hauge leste dikt. Hamre forteller at første gang han så Hauge, gjorde lyrikeren et stort inntrykk på ham. Hamre husker ham som

”ein mann med ei djup og myndig røyst”.

I intervjuet blir Hamre spurt om hvordan vennskapet utviklet seg, og Hamre svarer at Hauge hadde en spesiell kraft:

”men denne krafta den kunne eg liksom ikkje vore forutan.”

Hamre får et oppfølgingsspørsmål. Wallevik tar utgangspunkt i at Hauge var opptatt av det åndelige og spør Hamre: ”Kva legg du sjølv i omgrepet ”ånd” ?” Hamre svarer:

”Ja, men ikkje mindre viktig. Nei, Olav han var jo opteken av Rudolf Steiner og antroposofien. Det har eg absolut vore inspirert av ... Han kopla veldig det antroposofiske, det åndelege med kunsten, ikkje sant. At ”ånd” gjerne fekk litt større tyding enn den rasjonelle måten å tenkja på.”

Vi skal i denne artikkelen se nærmere på Huges forhold til antroposofien og i denne forbindelse bruke Huges 5-bind store dagbok utgitt i 2000 som grunnlag for behandlingen.

I Libra nr 3/2002 har jeg skrevet om et tilsvarende tema: ”Olav H. Hauge og Alf Larsen – noen betraktninger på grunnlag av Huges dagbøker”. I denne artikkelen ble

¹ Olav H. Hauge: Dagbok 1924-1994 bind 1/side 500

² En takk til Olav H. Huges enke, Bodil Cappelen, for gjennomlesning, kommentarer og hyggelig tilbakemelding om at ”denne siden av Olav bør komme mer frem”.

det søkt påvist hvor høyt Hauge satte Alf Larsen, og hvordan Hauge særlig understreket betydningen av Alf Larsens sterke metafysiske forankring.

Før vi går nærmere inn på forholdet til antroposofien, skal vi gjøre kort rede for Hauges biografi (II nedenfor), kort om dagbøkene (III nedenfor) og Hauges generelle metafysiske grunnsyn (IV nedenfor). Dette skal da være bakgrunnen for den nærmere behandlingen av forholdet til Steiner og antroposofien i punktene V-XI.

II. Kort om Olav H. Hauges biografi

Hauge ble født 18. august 1908 som den mellomste av fem søsken, og bodde nær sagt hele sitt liv i Ulvik i Hardanger. Hauges formelle utdanning var relativt kort: Etter framhaldsskole og middelskole tok Hauge Statens gartnerskole i Ulvik og reiste deretter til Ås Landbrukshøyskole. Etter dette arbeidet han som gartnerlærling ved Statens Forsøksgård i Leikanger i Sogn i perioden 1931-33. På denne tiden var Hauge mye plaget av sykdom og var innlagt på Valen sjukehus i perioden 1934-37. Også etter krigen var Hauge ved flere anledninger innlagt på Valen.

Hauge var ungkar i nær sagt hele sitt voksne liv, men flyttet i 1975 sammen med Bodil Cappelen. De giftet seg i 1978 og hadde et 16 år langt ekteskap – frem til Hauges død 23. mai 1994.

Hauges debut skjer gjennom utgivelsen av diktsamlingen *Glør i oska* på Noregs Boklag i 1945. Deretter kommer diktsamlingene med jevne fem års mellomrom frem til *Spør vinden* i 1971. Etter *Spør vinden* arbeidet Hauge i tiltagende grad med oversettelser. Hans gjennomslag i norsk litteratur skjer på 1960-tallet. I 1961 fikk han Norsk litteraturkritikerlags pris og 1969 mottok han Dobloug-prisen. Også på 1970-tallet mottok han flere priser, bl.a. Melsom-prisen i 1973 og Aschehoug-prisen i 1978. Hans gjennomslag i norsk litteratur skyldes ikke minst at han ble fremhevet av den såkalte Profil-kretsen på 60-tallet – en krets som også fikk stor betydning for Hauge.

Hauge var autodidakt med hensyn til litteraturkunnskap, litteraturhistorie og språk. Hans liv var preget av en omfattende lesning, og han lærte seg på egen hånd flere språk, slik at han kunne lese utenlandsk litteratur på originalspråket.

I intervjuet med Theresa Wallevik peker Knut Hamre på Hauges kunnskaper og fremhever spesielt at Hauge var

”så ekstremt kunnskapsrik”

....

”Han så dei store perspektiva, dei store linjene og sammenhengen mellom forskjellige uttrykk.”

Ingen blir profet i sitt eget land, og lokalmiljøet i Ulvik hadde et ambivalent syn på Hauge i 1950- og 1960-årene. Han levde sosialt tilbaketrukket og var personlig meget

beskjeden. Når han i tillegg til tider hadde mentale problemer og skrev ”merkelige” dikt, er det ikke rart at han på mange måter var en fremmed fugl i Ulvik.

Etter hans død har Hauge-interessen nærmest eksplodert, og hans nasjonale status blir stadig sterkere. Dette har bl.a. materialisert seg i 2014 gjennom åpningen av Hauge-senteret i Ulvik, som vil være en helt sentral aktør i Hauge-miljøet i årene som kommer.

III. Kort om Hauges dagbøker

Dagbøkene – som ble utgitt av Det Norske Samlaget i 2000 – viser en helt annen og personlig Hauge enn den vi møter i hans lyrikk og oversettelser.

Dagbøkene har ingen parallell i norsk litteraturhistorie, hverken med hensyn til omfang eller innhold. De består av i alt fem tykke bind med over 3500 trykksider. Det er vel bare Arne Garborgs dagbok i seks bind fra 1925 – som Hulda Garborg utga etter Garborgs død i 1924 – som man kan trekke en parallell til. Garborgs dagbøker dekker imidlertid et kortere tidsrom – bare ca 20 år – og er holdt i en gjennomgående noe desillusjonert og pessimistisk tone. I tillegg har vi Ivar Aasen, som skrev dagbok i 69 år, ett år mindre enn Hauge.

Hauges dagbok er – sammenlignet med Garborgs – i langt større grad en *litterær* dagbok, hvor Hauge skriver om hva han har lest og hvordan han vurderer det. I tillegg er det en rekke rene aforismer av høy litterær verdi.

Det sier seg selv at når en dagbok dekker et så langt tidsrom som 70 år, vil man finne svært sprikende og delvis selvmotsigende uttalelser med hensyn til forfatterens vurderinger. Dette gjelder også Hauge: Han inntar en rekke ulike standpunkter gjennom nær sagt hele sitt voksne liv. Hauge var selv svært bevisst dette spriket. I et notat fra våren 1953 (bind 1/side 356) heter det:

”Eg er ikkje romantikar, realist, agnostikar, symbolist, logikar, monist, spiritualist, nasjonalist, men eg er det òg – etter tider og tilstand.”

IV. Generelt om Hauges metafysiske grunnsyn

Som det fremgår av fremstillingen nedenfor, veksler Hauges oppfatning av tilværelsen og de store spørsmål opp gjennom årene. Det er likevel ingen tvil om at Hauge gjennomgående inntar en metafysisk eller spirituell posisjon. Hauge betoner igjen og igjen viktigheten av det åndelige og det religiøse og tar gjentatte ganger et oppgjør med den gudløse materialisme og den ensidige og ekskluderende naturvitenskap. Denne grunnholdningen manifesterer seg også gjennom hans syn på sine forfatterkolleger. Det er påtagelig hvordan han fremhever de av hans kolleger som har en grunnleggende spirituell verdensanskuelse. Dette gjelder både norske og utenlandske forfattere.

Hauge bruker i denne forbindelse de mest begeistrede ord om Wergeland. Atle Kittang nevner i forordet til dagbøkene at Kristofer Uppdal, Olav Aukrust, Olav Nygard og Alf Larsen hører med i det samme celebre selskap som Wergeland. Som det fremgår nedenfor i pkt X, skal vi komme tilbake til Aukrust, Nygaard og Larsen.

Den spirituelle side ved Hauge er det imidlertid ikke lett å se i Hauges produksjon. Det spirituelle og åndelige er i liten grad et tema i hans lyrikk, og heller ikke noe som Hauge fremhever i intervjuer.

Det inntrykket man for øvrig har av Hauge er at han står i en radikal tradisjon. Politisk står han på venstresiden og er en uttalt EU-motstander. Dette inntrykket forsterkes ved at den ovenfor nevnte radikale Profil-kretsen trykket Hauge til sitt bryst.

Går vi til Knut Olav Åmås' store Hauge-biografi, ser vi imidlertid at den spirituelle siden ved Hauge underkommuniseres. Også i dagens litteratur om Hauge er denne siden ved ham lite fremtredende. Hva årsaken til dette er, skal være usagt – kanskje bunner den i noe så fundamentalt som en generell uvilje i norsk academia mot å fremheve forfattere med et spirituelt ståsted, og i tillegg neglisjere den metafysiske siden ved de samme forfattere.

Dette kan for eksempel illustreres med akademias og kulturlivets forhold til Jens Bjørneboe. Først ved Tore Rems store Bjørneboe-biografi ble det godtgjort i hvilken grad og hvordan Bjørneboe – i hele sitt liv – hadde en sterk metafysisk verdensanskuelse.

Når det gjelder Hauge var det imidlertid ikke alltid slik. Går man tilbake til 1930- og 1940-årene møter man en nærmest ateistisk Hauge. Her avskrives metafysikk, og det tas avstand fra teologi. Det er naturvitenskapen som teller, og Hauge bekjenner seg som en Bertrand Russell-disippel. Fra begynnelsen av 1950-tallet slår Hauge om, han inntar en religiøs posisjon og understreker at det er Bibelen som

"gjer livet klart for deg" (bind 1/side 314)

Og Hauge bekjenner seg til de åndelige krefter:

"Fyrst når du skynar at det er dei åndelege krefter som dominerar menneskje, kan du ta til å skyna dei." (Bind 1/side 345)

"Eg kann ikkje forstå at det kan vera nokko skilje millom vitskap og tru. Vitskap er utvida praktisk kunnskap som ikkje tarv koma i strid med vitskapen. All vitskap går opp i religionen. Vitskapen spur om ein ting er sann, seier du. Sann. Nett som ikkje religion er sann. Jau, den kristne religion – og eg tek han som døme – er sann."

Dei som har teke det naturvitskapelege syn, er meir frie menneske, segjer du. Det er ei stor lygn, dei er nett slavar, dei er blinde. Det er eit langt fyrr du vert sjåande."

Dei kristne umgripa: "Helvite, djevel, umvending, fortjening, soning, nåde o.s.b. er terrible realities". Fyrst når du skynar det, tek det til å dagna for deg." (Bind 1/side 346-347)

I 1958 vender Hauge ryggen til sin tidlige helt Bertrand Russell:

"Ein gong tykte eg òg at Helge Krog og Bertrand Russell var store menn; no ser eg dei er dvergar i åndens rike. Berre gymnasiastar kan sjå up til slike". (Bind 1/side 671)

Det er et vell av uttalelser i samme retning i dagbøkene fra 1950- og 1960-tallet.

Som vi skal se nedenfor, begynner Hauge å interessere seg for antroposofien ca 1957-58. Fra disse to årene skal vi gjengi noen sitater som også illustrerer Hauges sterke generelle metafysiske grunnholdning.

I bind 1/side 569 heter det:

"Mennesket er mangfaldig, men å vilja sjå burt frå mennesket som åndsvesen, som mange i dag gjer, er eit farleg tidsteikn."

I bind 1/side 570 heter det:

"Materien er berre noko åndi har skilt ut, ein stivna masse av eit vekstprinsipp."

Fra bind 1/side 576-577 skal vi ta to sitater:

"FORTJONING. Skal der finnast frelse, lyt der òg vera noko som heitar fortjoning. Her er det Helviti kjem inn. Skal der finnast eit paradisi for menneskja – og det veit me der er – so lyt der òg vera eit helvite. Striden her kjem av at mange – og serleg mange kloke i vår tid – er so gjenomsyra av materialistisk tenkjemåte, at dei ikkje med sin beste vilje kan fata åndelege realiteter, dei ser og tenkjer og reknar berre med radt grove, konkrete raliteter, anna er ikkje til for dei. Det å vera evig utestengt frå Guds nåde og samfund er fortjoning, og det er ein færsleg tanke, dersom du synar og ser litevetta."

Og – på samme side:

"Kristendommen er sanning, eit uttrykk for åndelege realiteter i et symbolsk språk. Lat oss forstå han og leva etter han etter kvar vår evne."

Videre – på side 687 heter det:

”Som strålar av edel malm i gneis, trengjer litt av Guds kraft igjennom det hardaste hjarta. Det er di von og einaste utløysing.”

Fire sider senere – på side 691:

”Du må aldri gå til vitskapen å spyrja kvad ei meiner um andelege spursmål. Dei har ikkje greie på det. Spør Jesus, Blake, Wergeland og Olav Nygard um slike ting.”

Og endelig – side 699:

”DET INDRE LIV. Det einaste som er verdt å vita, det einaste som me kan vita noko um. Himmelens og universets geografi er i grunnen utan interesse. Det som er verdt å vita noko um, er andens liv i deg.”

La disse få sitatene være tilstrekkelige som dokumentasjon for Hauges generelle dype spirituelle forankring, som det – som nevnt ovenfor – bokstavelig talt finnes nærmest ubegrensede eksempler på i dagbøkene.

På 1970-/1980-tallet er dette innslaget ikke så markant. Hauge går nå over i en mer observerende og reflekterende holdning, selv om den metafysiske forankring fremdeles er sterk.

V. Interessen for antroposofien – de antroposofiske tidsskriftene

Hauges første kontakt med det antroposofiske miljøet var etter alt å dømme i forbindelse med lesning av tidsskriftet Spektrum. Spektrum ble utgitt med fire numre i året i perioden 1946-1954 og var til å begynne med et allment-kulturelt tidsskrift.

Etter hvert fikk antroposofen Ernst Sørensen en sentral stilling i redaksjonen, og Spektrum ble gradvis et mer antroposofisk tidsskrift. Blant de forfattere som sto sentralt i redaksjonen var foruten Sørensen, Aasmund Brynildsen, André Bjerke, Jens Bjørneboe og Alf Larsen. Tidsskriftet fikk sin forlengelse gjennom utgivelsen av tidsskriftet Horisont fra 1955. Horisont (1955-1967) anså seg som en arvtaker etter Spektrum, og i det første nummeret ble det oppgitt at tidsskriftet – i tillegg til å være første årgang – også ville være tiende årgang av Spektrum. Redaksjonsmedlemmene var i det vesentlige de samme, men Horisont var i enda større grad enn Spektrum et rent antroposofisk prosjekt.

I et langt notat fra 11. mai 1956 (bind 1/side 492) gir Hauge disse to tidsskriftene en helt spesiell rosende omtale:

”TIDSSKRIFT. I dag henta eg nytt hefte av Horisont og fekk samstundes nytt hefte av Syn og Segn. Kor stor skilnad er det ikkje på desse tvo! Nei, Horisont er faktisk det einaste tidsskrift i Norge som har nokon idé. Kvart hefte er spaning; alltid noko nytt, eller meir um gamle emne. Syn og Segn vert ringare og ringare, heilt åndlaust. Ei stund under krigen levde dette bladet òg, der var noko i det då. Men no? Flatt, flatt. Turt, turt. Det er berre synd at Horisont skal vera so einsynt og hatig på alt norsk. Språket er òg meir konservativt enn det trongst, bladet kunde vera like godt, og betre um det brukte friskare norsk.

Spektrum er det verdifullaste av alle tidsskrifter me har havt her i landet. Horisont er ikkje so grundig, men det held fram mykje godt i same leid; det er same livssyn som ber det. Me kan gjerne segja at det er meir elementært, meir folkeleg opplysende. Skulde du ha nokon nytte av Spektrum laut du vera komen eit stykke på veg igjennom den urskogen som åndslivet jamnast er. Og ikkje er alle vegvisarane alltid å lita på heller, dei leider deg gjerne i ring sume tider, eller ut i øydemarkar. Det skynar du berre, dersom du av og til har øygna eller vorte van til meir grøderikt og fagert land. Horisont er eit blad for vaknande ungdom; set ein hadde fenge lese noko slikt i dei åri, i staden for å verta hildra av framstegstru og rasjonalisme og vitskap. Men det var no det største me visste. Og Wergeland og Browning – som eg hadde tilbede i mine fyrste ungsomsår – var berre villfarne drøymarar som ikkje var lenger komne og ikkje betre visste.”

8. juli 1958 kommer Hauge tilbake til de antroposofiske tidsskriftene. Her heter det (bind 1/side 641):

”I Spektrum, so lenge det gjekk, var mykje verdfullt stoff. Det er ikkje råd nekta for at det stod mykje forvitneleg der, dei andre tidsskrifti våre er andlause og flate i samanlikning. No er stakkars Horisont ikkje so ille. Eg les det gjerne, endå dei er fælt reaksjonære på mange måtar, soleis i målsopursmål. Men, likevel synest eg der finst so mykje der som ein elles ikkje vilde få høve til å lesa.”

To år senere kommer Hauge tilbake til Horisont og gjentar sitt hovedsyn på tidsskriftet (bind 2/side 127) :

”Tur til Ås. Til tannlækjar, stanga stein ur tanngarden. Var innum bokhandel og kjøpte nokre heftar av Horisont. Eg er djupt usamd med språksynet i eit slikt blad; det skil forresten, det kan vera at me ikkje har nynorsk-skrivande folk med slikt livssyn lenger; men det skuldast vel helst at redaksjonen ikkje søker kontakt i malleiren. Kor det er eller ei, så er det ymist i Horisont som er godt, framifrå godt, uten at dei greide halda det nivå som Spektrum.”

Hauge fortsetter lesningen av Horisont. Fra 10. september 1960 (bind 2/side 167):

”I siste nr. av Horisont skriver Bjerke um Goethes farvelære. Han skal gjeva ut ei bok um emnet i haust, på svensk. Han tek sitt utgangspunkt i eit av naturvitskapens sine aksiomer, nemleg Galileis lære um dei primære og sekundære sanskvalitetar. Berre det som har utstrekning, form og rørsle er vert å ta umsyn til, stutt sagt eienskapen som kan mælas. Dette er primære kvalitetar. Farger, tone, lukt og smak og ljud er sekundære kvalitetar som berre er subjektivt bestemte.

I samme nr. har H. P. L’Orange et stykke um Amor Psyche. Det er forvitneleg! Det er meir enn det.”

VI. Lesning av Johannes Hohlenberg

Gjennom Spektrum må Hauge ha stiftet bekjentskap med den danske antroposofen Johannes Hohlenberg, som ble født i 1881, og som var en sentral representant for det antroposofiske miljøet i Norge etter første verdenskrig. Hohlenberg var bl.a. i en årrekke redaktør av det antroposofiske tidsskriftet Vidar (1915-1940) - helt frem til tidsskriftet gikk inn som følge av 2. verdenskrig i 1940. I Vidar holdt Hohlenberg et generaloppgjør mellom den gryende nasjonalsosialisme i Hitler-Tyskland og i Stalins Sovjetunionen, som han advarte mot i nærmest profetiske ordelag. Hohlenberg hadde et helt spesielt allsidig forfatterskap og var en betydelig kulturpersonlighet. Han var på 1930-tallet medarbeider i Alf Larsens tidsskrift Janus (1933-1941).

Hauge leste i 1953 Hohlenbergs doble essaysamling *Den trange port* og *Når saltet har mistet sin kraft*. Hauge konstaterte at boken står i samme tradisjon som artiklene i Spektrum og fortsetter (bind 1/side 359-360):

”Eg er samd i mykje av dette synet, men eg synest dei er litt for einsidige. Eg mismæter ikkje moderne vitskap, han kan visseleg gjera mykje godt, men eg er samd i at åndsvitskap og kunst og religion bør vera det fremste, som det òg er, i mange sine augo i allefall, enno har det fyrerang.

Elles er det mange interessante synspunkt å finna hjå Hohlenberg.”

Også senere på 1950-tallet kommer Hauge tilbake til Hohlenbergs forfatterskap som omtales i sterkt rosende vendinger – se for eksempel 26. oktober 1955 (bind 1/side 454-455) – blant annet Hohlenbergs behandling av begrepet arvesynd som karakteriseres som ”vedunderleg klokt”.

VII. Forholdet til Rudolf Steiner

Fra Johannes Hohlenberg til Rudolf Steiner er veien kort.

Og nå begynner Hauge å lese Steiner. I januar 1957 fremgår det av dagboken at han har gått ganske dypt inn i Steiners bok *Vitenskapen om det skjulte*, som ble utgitt på tysk i 1910, og på norsk første gang i 1930. (Hauge leste en svensk oversettelse.) Hauge har tydeligvis satt seg inn i Steiners antropologi og synet på mennesket og refererer (bind 1/side 531):

”NOKRE MERKNADER UM ANTROPOSOFISK PSYKOLOGI. Etter Steiners lære er mennesket samansett av 7 led:

<i>Kroppslig natur:</i>	1. <i>fysisk kropp</i>
	2. <i>eterkropp eller livskropp</i>
	3. <i>astralkropp</i>
<i>Sjælen</i>	4. <i>eget (jaget)</i>
	5. <i>andesjäl (svensk umsetj.)</i>
<i>Åndsliv</i>	6. <i>livsande (livsånd)</i>
	7. <i>andemänniska (åndsmennesket?)</i>

I august 1958 ser Hauge tilbake på lesningen av Steiner ett år tidligere og konstaterer (bind 1/side 656-657):

”Endå eggjande verkar ikkje Steiner, det skal eg lova eg syntest då eg las Vitenskapen om det fördolda her eit år. Men kanskje nett difor: han er ingen paradoks-makar – som Nietzsche til dømes –, han meiner det han sejer radt bokstaveleg! Nett som Einstein då han sette fram sine teoriar. Kanskje det er nett det at skriftene ikkje fascinerar [?] – endå han sjølv skulde gjera det – som gjer at ein kanskje ikkje bryr seg so mykje um dei? Eg har hug å likna Vitenskapen om det fördolda med ei solid lærebok i geografi. Det var ikkje nett det at eg tvila på det han hadde å fortelja – endå nett vanleg kost er det no ikkje han kjem med –, men skal me segja at eg syntest boki var keidsam? Det syntest eg ikkje Shepherds biografi er, ikkje på nokon måte, det er ei bok som gjev deg hug til å læra meir um denne merkelege mannen og det han lærde ifrå seg.”

Vi kommer tilbake til Shepherds Steiner-biografi nedenfor. Vi skal imidlertid først ta for oss en annen bok av Steiner som Hauge tydeligvis leste, nemlig *Goethes verdensanskuelse*, som ble utgitt på tysk i 1897, og som kom i sin første norske oversettelse i 1963. I et notat fra 8. februar 1968 (bind 3/side 263) heter det:

”Søk ikkje ein løgn lurd bak fenomenen. Det gudommelege er i deg sjølv.

Disse tankane sluttar seg stort sett til Steiners, slik me kan sjå dei fremsett i boki Goethes verdensanskuelse. Det finst menneske seier Goethe, som ikkje er i stand til å

skapa moralske idéar. Dei godtek det andre menneske har tenkt, og kan ikkje forstå at det etiske vert til gjenom åndeleg aktivitet. Dei leitar etter det i noko yvermenneskeleg, i ein vilje utanfor seg, eller trur at dei moralske idéar kjem av en objektiv etisk verdensordning som ligg utanum den åndsroynd menneskje kan uppleva. Samvite vert for dei den objektive verdi sitt talerøyr.”

VIII. A. P. Shepherds innføringsbok i antroposofi

Som det fremgikk ovenfor, har Hauge i august 1958 en henvisning til Shepherds biografi. Hvem var nå denne Shepherd?

Arthur P. Shepherd var født i 1885 på Barbados som det fjerde av i alt åtte barn. Han gjennomgikk klassiske studier ved Universitetet i Wales. Senere studerte han i Oxford. I 1913 ble han ordinert som prest, og tok doktorgraden i 1931 over temaet ”Sin, Suffering and God”. Han ble archdecon i Dudley i Worcestershire i 1934.

I 1941 – da Shepherd var 56 år – utga han boken *The Eternity of Time*. Da han umiddelbart etter utgivelsen diskuterte boken, kom en ung mann bort til ham og sa: ”Men dette er nøyaktig det samme som det Rudolf Steiner hevdet”. Dette var første gang Shepherd hørte Steiners navn og han repliserte: ”Hvem er Rudolf Steiner?”. Samtalen ble foranledningen til et grundig studium av antroposofien, og han knyttet nær kontakt med kjente engelske antroposofier som for eksempel Walter Johannes Stein og Owen Barfield.

I 1953 hadde Shepherd avsluttet arbeidet med Steiners tre foredrag om Thomas Aquinas. I forbindelse med diskusjonen om en eventuell bokutgivelse av disse foredragene ga hans forlegger uttrykk for et ønske om at man først burde ha en alminnelig innføringsbok i Steiners tanker. Aquinas-utgivelsen ble derfor midlertidig utsatt, og boken *A Scientist of the Invisible* ble utgitt i 1954. (Aquinas-foredragene ble utgitt to år senere under tittelen *The Redemption of Thinking*.) Den engelske originalutgaven ble oversatt til svensk i 1958 og hadde et lengre sympatiserende forord av den svenske filosofen Alf Ahlberg. Boken ble første gang utgitt på norsk i 1962 og deretter på ny i 1979. Sommeren 1958 ble Hauge oppmerksom på den svenske oversettelsen, og i et dagboknotat fra 8. juli samme år (bind 1/side 641) heter det:

”Kort ifrå Cammermeyer. Shepherd: En forskare på nye vägar (Rudolf Steiner) er utseld. So fær eg ikkje den . Det er ille. Nei, å få tak i bøker, er like vanskeleg som å ta stjernona ned! Det vil segja bøker som er noko med. Og som ein treng.”

Men ein liten måned senere får Hauge tak i boken – og skriver 3. august (bind 1/side 655):

”I dag fekk eg ei ny bok som eg byrja med: Shepherd: En forskare på nye vägar. Ho er på svensk og set um frå engelsk. Ei bok om Steiner og læra hans. Eg har lese hovedverket til

Steiner³, men denne boki skal vera svært god. Det er elles merkeleg – det segjer Shepherd ogso – kor liten kjenskapen til Steiner er. Det er liksom ikkje lovleg å nemna navna hans eller kanskje folk torer ikke snakka og skrive um (honum), dei er redde dei vert stempla som antroposofar. Grunnen er gjerne at Steiner var vel snaut nokon stor forfatter? Eg torar ikkje segja noko um det.

Elles har eg lese ikkje so lite um Steiner i Perspektiv⁴ og no i Horisont fram igjenom åri.

Soga lærer oss ein ting: at den offisielle vitskapen alltid er humbug, og at sanningi har ført eit merkeleg audmjukt og bortgøymt liv til alle tider.”

Bare tre dager senere (6. august – bind 1/side 656) kommenterer Hauge vidare:

”Les eit stykkje i Ein forskare på nye vägar når eg berre har tid til det. Forvitneleg. Ja, boki er so sakleg og vel igjenomtenkt, at ein lyt få godhug både for Steiner og rørsla han sette i gang og for forfatteren.”

På neste siden konkluderer Hauge:

”Ferdeg med boki um Steiner – for det fyste då; eg kjem venteleg til å ta henne frem att ofte.”

I januar 1965 tok tydeligvis Hauge frem igjen Shepherds bok. I dagboken fra 23. januar (bind 2/side 589) konstaterer Hauge at han kjøpte Shepherds bok i 1958, og gir den karakteristikken:

”Ei greid innføring i antroposofien.”

Over 14 år senere kom Hauge tilbake til Shepherd i et notat fra 26. mai 1979 (bind 4 side 500):

”Rudolf Steiners lære har vore forkynt her i landet av arrogante og hovne forfattarar som Sørensen og Bjerke; mange av oss har difor fenge henne i vrangstrupa. Les Shepherd! Han gjev merkeleg greide for Steiners filosofi, utan å vanvyrda eller sjå ned på folk som ikkje har kjennskap til esoterisk åndeleg kunnskap.”

IX. Nærmere om Hauges syn på Rudolf Steiner og antroposofien

Den første gangen Hauge nevner Steiner ved navn i dagboken er i en inntegning 21. august 1955 (bind 1/side 445). Hauge viser til at Philip Houm har skrevet et stykke i

³ Dette var altså Steiners bok *Vitenskapen om det skjulte*

⁴ Trykkfeil for Spektrum

Dagbladet om Steiner og hva Steiner har hatt å si for norsk litteratur. Og Hauge utbryter:

”Endeleg! Ein kjend kritikar held seg ikkje for god til å ta Steiner alvorleg – det er noko berre det.”

Umiddelbart etterpå kommer han tilbake til Steiner i forbindelse med de heftige debattene om antroposofien som fant sted midt på 1950-tallet – utløst blant annet av debatten om evolusjon i forlengelsen av utgivelsen av en ny utgave av Grimbergs verdenshistorie og diskusjonen omkring Jens Bjørneboes Jonas.

14. november 1955 skriver Hauge (bind 1/side 457):

”Avisone har mykje å skriva um i desse dagar. Det er antroposofane som no skal takast. Dei kan fortena litt hogg òg, for dei er uvyrdne sjølve mange gongar. Striden bar laus etter boki til Bjørneboe. Men som ofte i slike saker, er avisone lite sætande, for make til usakleg debatt skal ein leita etter. Det er i det heile fælt mykje fanatisme millom folk. Fælt mykje. Kanskje meir millom nordmenn enn andre stader.

Sjølv har eg lese litt av sume av desse karane som no stend i striden, serleg i Spektrum. Bjerke, Sørensen, Bjørneboe og Alf Larsen har ofte havt gode, tankevekkjande artiklar der, sjølve Steiner her eg aldri lese eit ord av. No kan det gjerne henda at desse karane hev gjenge for langt i kritikkar av vitskapen. Han er vel skrøpeleg, men gjer mykje godt òg. Likevel er eg samd med dei når (dei) ”tolkar” resultati på sin måte, – det lyt frie menneske ha lov til. Elles har ikkje eg vilkår for å døma um slike ting. Eg er ein heilt ulærd mann.”

Umiddelbart etterpå (23. januar 1956 – bind 1/side 463) konstaterer Hauge at avisdebatten har vært svært opptatt av Jonas

”og no deretter med antroposofane”.

På neste side i dagboken (bind 1/side 464), kommer han tilbake til Jonas og skriver:

”Lese igjenom Jonas av Bjørneboe. Denne boki har vekt mykje åtgåum i skulekrinsar og vore mykje umtala i millom folk. Og det er ei bok som ein bør lesa – og tenkja yver. Det er eit stridsskrift, og dette at Bjørneboe har so mykje han vil ha sagt, svekkjer gjerne boki som kunstverk; eg veit ikkje. Nok er det at boki er full av eggjande tankar og synsmåtar og held deg fast frå ende til annan – som ein god roman skal gjera.

Summen av det heile, kva er det? Jau, åndsens liv veks seint i verdi, endå i vår moderne tid med alle sine hjelperåder. Det gjeng ikkje an å trolla det fram”.

Hauge fortsetter med følgende kraftsats:

”Det Bjørneboe krev er respekt for åndelege realitetar. Me kan vanta mykje både i kunnskap og innsikt i åndelege ting, men me bør vita dei er til og ha respekt for dei, alle, ikkje minst dei som er sette til vegvisarar for andre.”

Hauge oppsummerer diskusjonen 2. april samme år (bind 1/side 499):

”Rop yver djuvet. Diskusjonen som har gjenge i avisor og tidsskrifter sidan i haust um vitskap og antroposofi minner mykje um tvo som ropar til ein annan frå kvar si side i eit djuv – utan å høyre einannan. Vitskapen er køyrd fast i sin tankegang og sin metode og mykje godt i sitt syn, og kan snautt tenkja seg at nokor menneskeleg åndsverksemd skal og kan gå etter andre lovar, og antroposofane kjenner berre åndelege lovar og vil dei skal gjelda for all verksemd; difor skynar dei ikkje kvarandre.”

Når vi kommer over i 1958 inkluderer Hauge Steiner i et meget celebret selskap 24. juni (bind 1/side 635). Hauge drøfter forskjellen på Kristoffer Uppdal og Alf Larsen. Uppdals tanker er kanskje mer originale og dypere enn Larsens skriver Hauge, men likevel griper de ikke slik som Larsens tanker. Hauge savner Larsens mektige helhetssyn hos Uppdal – og fortsetter:

”... eit syn som er grunna på dei største åndsautoritetar, på bibelen, Platon, Goethe, Steiner.”

Steiner som åndsautoritet på linje med bibelen, Platon og Goethe? Denne oppfatningen er vel i andre sammenhenger forbeholdt rimelig dogmatiske antroposofier.

Vi har ovenfor referert til en kort dagbokinnføring fra 23. januar 1965 (bind 2/side 589). Etter å ha konstatert at Shepherds bok om Steiner representerer en grei innføring i antroposofien, fortsetter Hauge med:

”Skal ein fyst ta ei religiøs lære til rettesnor i sitt liv, er vel Steiners lære den mest positive og byggjande. Mange leitande ånder har funne stødnad og mod i sin strid her, – serleg kunstnarar og forfattarar. Ja, fåe åndsarbeidarar er vel ukjende med desse tankane til Steiner, um dei ikkje nett vedkjenner seg det openljost. Alf Larsen legg ikkje røyk yver sitt standpunkt, han dreg blankt for Steiner so snart han har eit høve. Og dikti hans har ikkje tapt på denne vedkjenningi.”

På siden etter finner man en inntegning – også fra samme dato, 23. januar 1965 – som karakteriserer antroposofien:

”Antroposofien er ei oppsummering og ei etterprøving av den esoteriske kunnskapen som menneski har samla og gøymt på frå dei eldste tider. Her foreinast innsikt frå dei indiske sjåarane med jødisk og gresk mystikk; på same tid kjem den moderne vitskapen inn i bilete. Antroposofien er ei orfisk og musisk lære som ein diktar gjerne kan vedkjenna seg. Ho gjev hans stræv ei meining og veldige perspektiv.”

Som eldre mann på 74 år kom han tilbake til Steiner i et dagboksnotat datert 12. september 1982 (bind 5/side 32). Og fremdeles plasserer Hauge Steiner i dette meget celebre selskap: Hauge tar utgangspunkt i Alf Larsen, og fremhever at det er plan, orden og stor høyde over Larsens verdensbilde og at det er skapt:

”av dei finaste og edlaste ånder fra Platon til Kant, Goethe og Steiner.”

Hauge bytter bibelen ut med Kant i forhold til forrige sitat – uten at dette akkurat forringer vurderingen av Steiner.

En liten digresjon i tillegg: Rudolf Steiner var som kjent en pioner innenfor det økologiske landbruket og opphavsmann til den del av det økologiske landbruket som går under biologisk dynamisk landbruk. Dette registrerte Hauge allerede i mai 1956 (bind 1/side 505). Her omtaler han en jordbruksjournalist, Gunnar Lund, som nettopp hadde utgitt en bok om den biodynamiske gjødslingsmåten. Hauge leste boken med stor fornøyelse, og argumenterte mot den ensidige driften som var i ferd med å få fotfeste på 1950-tallet. Hauge mente at det førte mot fordervelse av både jord, planteliv og selvsagt dyr og mennesker. Idealet for Hauge er at man ikke kjøper kunstgjødsel, men nøyer seg med naturgjødsel.

Ikke lenge etter – 6. mars 1959 (bind 1/side 765) – kommer Hauge tilbake til Steiners syn på landbruket i forlengelsen av en bok han har lest av Henry Thoreau, *Walden*:

”Thoreau har so mange fine og kloke tankar, og fær dette kvardagslege yrket til å verta forvitneleg. Ein tilhengjar av Steiners jordbruk vilde vera mykje samd med han i synet på driftsmåtane.”

X. Hauges syn på noen forfatterkolleger

En særlig side ved Olav H. Hauges forhold til antroposofien er hans behandling av norske forfattere som enten var medlemmer av Antroposofisk selskap, eller som for øvrig knyttet an til Rudolf Steiners livsverk. Vi skal ta et utvalg av disse og behandler dem i kronologisk rekkefølge.

A. Ivar Mortensson-Egnund

Ivar Mortensson-Egnund (1857-1934) var en sammensatt person: Religiøs mystiker, anarkist og antroposof. Han var en revolusjonær folketaler, han var journalist og redaktør, sosiolog og filosof. Og han var prest i den norske statskirken.

Det nasjonale og den nasjonalromantiske tiltrakk Ivar Mortensson-Egnund. Troen på en universell åndskraft skjult i naturen var sterk hos ham, og ideene hans påvirket blant annet Olav Aukrust. Han var en nær venn av Arne Garborg og var medredaktør av "Fedraheimen" sammen med Garborg i flere år. Venenskapet med Garborg varte hele livet, og Hulda Garborg ba Ivar Mortensson-Egnund forrette i Garborgs begravelse.

Mortensson-Egnund knyttet an til den antroposofiske bevegelse allerede under første verdenskrig, og forble medlem av Antroposofisk Selskap helt til sin død i 1934.

Olav H. Hauge konstaterer i en dagbokinnføring fra 1959 (bind 1/side 754) at det er lett å få øye på det mystiske draget i norsk lyrikk. Hos Aasen, Vinje og Sivle er det ikke merkbart, men med Mortensson-Egnund begynner det. Hauge fremhever at Mortensson-Egnunds annen bok, *Or duldo*, fra 1895 er den første diktsamlingen med et mystisk innhold på norsk. *Or duldo* fremheves som god diktning, og Hauge fortsetter:

"Boki er ei av dei beste me hev. So kjem då Aukrust, Nygard, Ørjasæter, Krokann, Holm, som alle fylgjer Mortensson."

Så sent som 29. august 1992 (bind 5/side 564) kommer Hauge tilbake til Mortensson-Egnund. Her fremheves hans arbeid som oversetter og kommentator til Eddakvædene som i sin siste reviderte utgave kom på Samlaget i 1928. Hauge besværer seg over at Samlaget i en enda senere utgave utelot Mortensson-Egnunds innledning og kommentarer og lot en "skulefilolog" skrive dem. Hauge fortsetter:

"Med so gjort har dei øydelagt eit åndsverk, eit av dei største i norsk kulturreising."

B. Olav Aukrust

Olav Aukrust (1883-1929) var godt over 30 år da han utga sin første bok *Himmelvarden* i 1916. Den var stor, ikke bare i omfang, emnemessig var den nærmest altomfattende. Aukrust bodde ett år hos Ivar Mortensson-Egnund, og har uten tvil mottatt impulser fra ham.

Satansmakten i naturen overvinnes av menneskeånden på dens vandring mot Himmelvarden. Religion, Kristus og mystisisme dominerer Aukrusts forfatterskap og han mottok sterke impulser fra Rudolf Steiner og antroposofien.

I artikkelen "Olav Aukrust og antroposofien" i *Libra* nr 3/2004 har jeg nærmere behandlet Aukrusts forhold til Rudolf Steiner.

Olav Aukrust er en av Olav H. Huges aller største helter, som han igjen og igjen kommer tilbake til i dagbøkene. Det finnes faktisk over 200 referanser til Aukrust i dagbøkene, spredt over alle 5 bindene. Og – det er nærmest ikke måte på Huges ros av Aukrust. Vi skal ta et svært lite utvalg – Huges forhold til Aukrusts biografi og forfatterskap er et omfattende tema, som fortjener en egen artikkel.

Allerede i en innføring fra 1952 (bind 1/side 338) konstaterer Hauge at Aukrusts dikt er gjort av "ånd". Umiddelbart etterpå (16. mars 1953, bind 1/side 349) heter det:

"Me veit alle um Aukrust, og nemner han sjeldan, finn oss på noko anna å gjera. Og det er rett. Kanskje eit folk lyt sova i mange hundradår fyrr dei føder slik diktning som Aukrusts. Det er den norske ånds blom vaksi gjennom frå forntidi, gjennom Edda og eventyri og folkevisor, norrøn tru og tenkjing i møte med kristendomen, denne renningen var det som skulle setja blom i Aukrust. ..."

Den 15. juni 1953 (bind 1/side 364) blir Aukrust utropt til profet på linje med Wergeland:

"Våre profetar er til dags dato Wergeland og Aukrust."

Senere samme år (bind 1/side 367) heter det om Aukrust:

"Røtene gjeng djupt gjennom Edda og kristendom, og hjå honom finst ingen brest, modernismen greidde ikkje bøygja eller kuva denne fagre åndsrenningen. Og det skal me vere takksame fyre."

Hvis vi går frem til 1962, finner vi en dagboksinntegning datert 5. november (bind 2/side 371). Hauge har lest litt i boken "Nynorsk lyrikk", og klager over at utvalget av Aukrust-dikt kunne vært bedre og fortsetter:

"... men der er då med "Still meg ei storvengja sorg yverskygde". Og det er nok. Større dikt fins ikkje i Norden. Eg trur Johannes av Krossen hadde teke hetta av."

Og drøye tre år senere, 28. november 1965 (bind 2/side 764) blir Aukrust utropt til:

"Skandinavias største lyrikar, ikkje noko minder."

I slutten av november 1965 (bind 2/side 723) peker Hauge på at en bok som *Himmelvarden* (Aukrusts debut-bok):

"... måtte ha kunna vekt Noreg, vekt det såleis at det såg og tok denne mannen til sin åndsforar! Ja, so sterk er denne boki at hu burde ha snutt tidi her i landet, brøytt veg for norsk mål og norsk ånd, på same måte som Divina Comedia var grunnleggjane for språk og kultur i Italia. ... Aukrust kunne vorte morgonsoli for Noreg."

Julaften 1965 (bind 1/side 736) kommer Hauge tilbake til Aukrust og skriver:

"Reinskande eld. Eld og salt! Aukrust er ein slik eld, eit slikt salt. Det er det me må sjå, viljekrafti hjå ham, til ånds liv".

I mars 1969 (bind 3/side 402) heter det:

"Aukrusts dikt – Supernovaer i utfolding".

Vi avslutter med en innføring 15. mars 1983 (bind 5/side 76):

"Stjernekor i granitten, Aukrust har det".

C. Alf Larsen

Alf Larsen (1885-1967) var født og oppvokst på Hudø ved Tjøme. Han reiste tidlig til utlandet og bodde i en årrekke i Danmark, Frankrike og Tyskland der han tilegnet seg omfattende kunnskaper i språk, litteratur og kunsthistorie. I kanskje større grad enn noen andre i sin samtid hadde han avsky mot å snakke flertallet etter munnen: Hellig vrede, begeistring og indignasjon preget alt han skrev, både lyrikk, litteraturkritikk og tidskommentarer. Han utga og var redaktør for det helt spesielle og personlig pregede tidsskriftet "Janus" som utkom fra 1933 til 1941.

Alf Larsen er kanskje den norske forfatter som i sterkest grad har identifisert seg med Rudolf Steiner og antroposofien, selv om han på mange måter forble en fremmed fugl i det antroposofiske miljøet som han ikke helt ut klarte å identifisere seg med.

Alf Larsen møtte Rudolf Steiners verk i 1925, og ble nærmest over natten en bekjennende antroposof. Han var den som uten sammenligning frontet antroposofien med høyest offentlig profil på 1930-tallet.

Alf Larsen er – i likhet med Olav Aukrust – en annen av Olav H. Hauges absolutt største litterære helter. I dagbøkene kommer Hauge stadig tilbake til Larsen og understreker kvaliteten på Larsens forfatterskap – både hans essays og hans lyrikk. I Libra nr 3/2002 har jeg som nevnt ovenfor, gått nærmere inn på forholdet mellom Hauge og Larsen i artikkelen "Olav H. Hauge og Alf Larsen – noen betraktninger på grunnlag av Hauges dagbøker".

Det er særlig Alf Larsens sterke spirituelle forankring som fremheves av Hauge. Larsen er en "åndsens stormann" heter det i en inntegning 2. desember 1958 (bind 1/side 697) og 15. januar 1960 (bind 2/side 70) karakteriseres Larsen som

"den einaste som har nokon genius i dag".

9. desember 1964 (bind 2/side 576) skriver Hauge:

"Lat oss ikkje vill-leida! Ånd er heilskap, glede, styrke, mod, det veit me. Og det er på den diktaren skal rida. På glede, viljeglede.

I dag sting dei sitt indre med hakar og ljostar og fiskar på lik og rotenskap eller "besynderligheter", spaltar, splittar, det er det diktaren i dag gjer. Og stor kunnskap har han òg. Ånd har ikkje kunnskap. Åndelig høgd og sæle veit ikkje av kunnskap. Og fåe ord trengst. Larsen veit litt um slike ting. Og Nygard. Kva ånd er, og ånds veg og ytring leita dei etter."

Videre heter det i en inntegning fra juli 1967 (bind 3/side 143):

"Er det so uverdigg for mennesket å sjå verdiar i åndelege ting? Er det so uverdigg å finna fred i si sjel og sitt kjøt med, ved å sublimera, transendera, trå etter immaterielle verdiar? ... Alf Larsen har evigg rett. Stridt stend han på det gamle."

Hauge fremhever at Alf Larsens essays er den rene svir å lese, særligg når Larsen refser tiden. Larsen står for alt det tiden ser ned på – og ære være han for det heter det i januar 1968. Larsen kjemper for det oppreiste mennesket (bind 3/342):

"Og dikti hans er gjennomlyste av ånd! Nett det, ikke sjel. Ånd! Fåe diktarar kjem so langt."

Hauge kjøpte Larsens bok *Nattetanker* i 1956, som er en samling korttekster med sterke aforistiske trekk. Pinsedagen 1956 skriver han om boken:

"Eg har aldri lese ei bok som har kome med så mange av mine eigne tankar. Aldri. Men det syner berre at det er mange vegar til Rom. Eg vel lest sume av dei same tenkjarane som Alf Larsen, det er vel ein grunn, dinæst er det leidi, um eg skal vera så djerv å segja det såleis."

23. mai same år (bind 1/side 511) – etter at Hauge nå har lest hele *Nattetanker* – fremhever han at boken hører til en annen verden enn ham selv, til en høyere verden, til en verden som Hauge selv bare forstår lite av. Det hele toppe seg i en omtale 2. desember 1958 (bind 1/side 696) ved en parallell til Pascal:

"Meir og meir ser eg at Nattetanker av Alf Larsen er den finaste essaysamlingi me har. Ja ho er vår Pénsees. Stor lidenskap, brennande i åndi, sermerkjer Alf Larsen, som alle store menn."

Hauge skrev til og med et dikt til Alf Larsen nyttårsaften 1965 som vi skal gjengi avslutningsvis:

"Alf Larsen

*Einsleg gjeng løva gjenom øydemarki.
Einsleg stend storfura⁵ i fjell-landet.
Einsleg stend fyret i havet.
Klårast vatnet kjem frå djupaste
kjelda frå høgfjellet
Høyr Jesaja ropar på torget
Koran og Satan's eld brenn på
altaren
Set ikkje etter dei temma og badar
dei i soli.*

(...)

*Endå ein gong vill den sterkaste song
or det edlaste hjarta
slå flokar i stormen og gjev trøya til
ein annan!"*

D. Olav Nygard

Olav Nygard (1884-1924) står som bekreftelsen på Predikerens ord om at alt har sin tid. Bortsett fra en ganske liten menighet hadde bare ganske få et forhold til lyrikken hans mens han levde og de første 30 årene etter hans død. Allerede da Nygards debutbok, *Flodmål*, kom ut i 1913 hadde han fått føling med tuberkulosen, og han var forberedt på et kort liv. Dette skinner igjennom i nær sagt alt han skrev.

Olav H. Hauge var meget klar over Nygards kvaliteter, og igjen og igjen fremhever han Nygards sterke spirituelle legning i sterkt rosende ordelag. I likhet med forholdet til Aukrust og Larsen finnes det et påfallende stort antall referanser til Nygard i dagbøkene – i alt over 150 gjennom de fem bindene i perioden fra 1929-1993.

Nygard sto utenfor den antroposofiske bevegelse, og leste neppe Steiner. Men han er interessant i vår sammenheng fordi han har en så sterk metafysisk forankring. Denne registrerer Hauge igjen og igjen. Allerede høsten 1952 konstaterer han (bind 1/side 338):

"... Løyndomen ved Nygard er hans tru på ånd"

Senere på samme side skriver Hauge om Nygard:

"det er større makter som har teke han i si tenest, han er ikkje "selvbestaltet" diktar og åndsmann. Han er tenar."

20. februar 1953 (bind 1/side 346) skriver Hauge:

⁵ Fura, dvs furua.

”Meir um Nygard. Dei klagar over fatigdomen i norsk bokheim i dag. Endå me har havt Nygard millom oss. Men dei såg honom ikkje.

...

For Nygard er ånd den einaste realitet, materien berre manifestasjon av ånd.

Eg ser for meg ein diktar, sa Gill, som berre med ein vinge har streifet jorden. Og det er her Nygards sermerke og stordom kjem: han ser menneske berre som åndsmenneske, som gjest på jord, styrd av kosmiske krefter. Han har ikkje tid til, eller ser ikkje dei ytre ting som er rundt oss og synest dei er nok.

...

Men til sjuande og sist var det vel ikkje poesi Nygard ville skapa, han ville vitna um sin visjon, sin lagnad, sin strid, sin veg.”

Den panegyriske omtalen av Nygard har nær sagt ingen grenser:

12. juli 1957 (bind 1/side 555) utropes Nygard til vår

”finaste lyrikar”. Kanskje den største òg.”

Nygard får vidare skryt for at han ikke sløste bort tiden men konsentrerte seg om de sentrale problemer som han ga en visjon av.

”Difor er diktingi hans so merga, so meiningsfull. Heilgoten er eit ord me kjem i hug når me tenkjer på han. Nygard var ein innvigd, som Larsen vilde kalla han. Han hadde ikkje skule i åndsspursmål som han, endå det er vel truleg Nygard kan ha lese Steiner, han hadde i alle fall geide på kva Platon og Shakespeare og Wergeland trudde og lærde, og det er ikkje so lite. Han har forstade og fata deira syn, og det segjer ikkje lite um kva evnor han hadde.

Det er aldri tvil hjå Nygard, der er ikkje tvil på eigne evnor og eige kall, og heller ikkje på den guddomelege fyreloga til mennesket. Ein kan segja det stuttare, meir elementært: det var ikkje tvil i han på mennesket si ånd og sjel og hennar guddomelege opphav. Det var ikkje nokon Kayyamsk! pessimisme, ingen materialisme som åt ut trui og mergen i han, slik som hjå oss andre. Han stod yver tidi, merka henne ikkje.”

26. juli 1968 (bind 3/side 317) skriver Hauge at han har mottatt et brev fra Johannes Gjerdåker, som spør om hva Hauge mener om Nygards innstilling til den overnaturlige orden i verden. Hauge skriver:

”Eg har alltid tenkt at Nygard var sterkt påverka av platoniske tankar, på same måten som Wergeland, og at han laut nærast reknast til antroposofane, eg veit Alf Larsen sette honom høgt, og det hadde han vel ikkje gjort um han ikkje hadde funne sine egne tankar um liv og død og Gud att i diktingi hans.”

Nygards kanskje mest sentrale dikt er diktet *Til son min*, som vitner om hans sterke forankring i reinkarnasjonstanken.

E. André Bjerke

André Bjerke (1918-1985) går aldri ut på dato. Både hans voksen-lyrikk, barnevers og krimbøker leses av stadig nye generasjoner. I tillegg var han en glitrende essayist, og har skrevet Norges morsomste sjakkbok *Spillet i mitt liv* fra 1968. vBjerkes elegante språk og polemiske talent, samt hans brede kunnskaper gjennomsyrrer hans omfattende forfatterskap.

André Bjerke kom i kontakt med den antroposofiske bevegelse like etter utbruddet av 2. verdenskrig, og var en sentral aktør innenfor det norske antroposofiske miljøet i etterkrigstiden, særlig på 1950-tallet. Han meldte seg inn i Antroposofisk Selskap i 1955, og var medlem helt til sin død.

André Bjerke var definitivt ikke Olav H. Huges mann, og Hauge kunne i flere sammenhenger styre sin begeistring for Bjerke. Han var kort og godt ikke særlig opptatt av Bjerke, hverken som person eller som forfatter, og det er bare 29 innførsler i dagbøkene om Bjerke. bBjerke får i hovedsak ros for sine oversettelser, for eksempel i bind 1/side 383 (Bjerkes oversettelse i boken *Vers på vandring*), men selv om Bjerke får ros for å være en svært god oversetter, synes Hauge (Bind 2/side 174) at han:

”fær mest alle diktarar til å tale det same, lette Bjerkemålet.”

Den samme kritikken målbærer Hauge i bind 3/side 217. vBjerke omtales ellers som ”arrogant” (bind 4/side 500) og Hauge er – rimeligvis – svært kritisk til Bjerke som riksmålsmann (bind 2/side 70).

Bjerke får ros for at han er en ”djerv kar” (bind 1/side 669), og Hauge har – som vi har sett – stor sans for de to tidsskrifter hvor Bjerke hadde en sentral plass, Spektrum og Horisont.

F. Jens Bjørneboe

Jens Bjørneboe (1920-1976) har heller ingen sentral plass i Huges dagbøker. Antall innføringer er omtrent det samme som for fetteren André Bjerke.

Bjørneboes betydning for etterkrigsgenerasjonen kan vanskelig overdrives, og han var fra tidlig på 1950-tallet til sin død helt usedvanlig engasjert i samfunnsdebatten, både gjennom sine kontroversielle bøker og sin samfunnspolitiske deltakelse for øvrig.

Bøkene *Jonas*, *Uten en tråd* og *Under en hårdere himmel* er eksempler på romaner som utløste heftige debatter. Men Bjørneboe var ikke bare debattant og polemiker, han hadde også omfattende kunnskaper om kultur i sin alminnelighet og litteratur i sin særdeleshet. Det er Tore Rems fortjeneste at antroposofiens betydning i Jens Bjørneboes biografi og livsverk har kommet svært tydelig frem. Selv om det er andre sider ved biografien som er høyst diskutabile, var nok dette et forhold som overrasket store deler av det litterære Norge.

Hauge er gjennomgående velvillig innstilt overfor Bjørneboe. Han skryter av *Jonas* i en inntegning fra 5. januar 1956 (bind 1/side 464). Boken er:

"full av eggjande tankar og synsmåtar og held deg fast frå ende til annan – som en god roman skal gjera."

Før *Jonas* hadde Hauge lest Bjørneboes debutsamling *Dikt* fra 1952, hvor han karakteriserte diktene som svært velformede – men noe er i veien: Hvorfor er det ikke "hjarte-lyrikk" (bind 1/side 338)?

Og Hauge gir selv svaret:

"Jau, fordi dei med all sin ytre kunst og glans er ovmodige. Forf. er ovmodig fordi han kan segja ein ting so andfullt og velforma. Ovmodet tyt fram i kvar verseline."

Hauge er mer positivt innstilt overfor Bjørneboes andre diktsamling, *Ariadne* som i 1955 får karakteristikken "mykje godt", og Hauge fortsetter (bind 1/side 416):

"men Bjørneboe er en lærd herre som har granska mykje gamle skrifter. Alle dikti er elles gode og innholdsrike. Han vil noko, stiller kunsten sin i teneste for ei viss åndsstemma."

Også en av Bjørneboes mer ukjente romaner, *Blåmann* fra 1959 vurderer Hauge høyt (bind 2/side 153):

"Fart, driv. Merkjeleg djerv stil. Det syner han har lært av klassikarane."

Boki er meir heilstøpt enn romanene hans fyrr ...

Skildringane frå fatigt kunstnarliv i Oslo er gripande og ekte. Boki er skrivi med flog, fart og lidenskap."

Hvorfor skriver Bjørneboe så godt? Det besvarer Hauge i 1960 (bind 2/side 102):

"Fordi han har reine fyrestellingar, han ser med det indre auga".

Også *Kruttårnet* fra 1966 får positiv omtale (bind 3/side 510):

"Kruttårnet er den mest skræmelege bok som er skrivi i Noreg. Og ho kjem til å gå yver verdi. Kan ho gjera nytte? Ein må inderleg vona det!"

Da Bjørneboe døde i 1976 skriver Hauge 11. mai (bind 4/side 308):

"Høyrer Jens Bjørneboe er død. Synd. Ei kraft. Har ikkje mange som han!"

G. Kaj Skagen

Vi skal avslutte med noen ganske korte bemerkninger om Kaj Skagen (1949-). Skagens sterke forhold til Rudolf Steiner og antroposofien fremgår med all tydelighet av den essaysamlingen som ble utgitt av Antropos i forbindelse med hans 60-årsdag i 2009, *Den nødvendige utopi*. Skagen har arbeidet med Steiner siden tidlig på 1970-tallet og dette arbeidet kulminerer i 2015 med utgivelsen av den 1000-siders store biografien om den unge Steiner, *Morgen ved midnatt*, på Vidarforlaget.

Hauge registrerer Skagens navn gjennom lesning av Peter Normann Waages og Kaj Skagens tidsskrift *Arken*, som ble utgitt i perioden 1978-1989. Den 9. oktober 1982 (bind 5/side 36) heter det:

"Elles les eg siste heftet av Arken som kom i går (Kaj Skagen har sendt meg tidsskriftet dette året). Skagen held fram med forfatterskapen til Alnæs; her er òg eit langt intervju med ham og. Eg har lese dei fleste bøkene til Alnæs, så eg kan fylgja med. Denne artikkelen til Skagen er framifrå. Mangt vert klårare for ein etter lesnaden."

I 1983 kom en av Kaj Skagens mest omstridte bøker *Bazarovs barn*. Hauge leser boken og skriver 18. oktober (bind 5/side 125):

"Avisone har arbeid med Bazarovs barn av Kay (!) Skagen. Bodil kjøpte boki i Oslo.

Det er i grunnen merkeleg at ei slik bok kan skaka dei intellektuelle i framskotne stillingar so upp, dei kan ikkje ha lest Arken som Skagen har gjeve ut dei siste åri. Dei lyt heilt ha glemt Alf Larsen og hans kritikk av tendensar i tidi. Det er brått vorte brand i roseleiren."

Like etterpå kommer Hauge tilbake til *Bazarovs barn*. Den 13. november (bind 5/side 133) skriver han:

"Siste dagane Bazarovs barn av Skagen. Tungt skrivi bok, men vektig. Eg er samd med han i det meste."

Det forhold at Hauge støtter Skagens budskap i *Bazarovs barn* er vel intet mindre enn oppsiktsvekkende.

XI. Oppsummering og konklusjon

Olav H. Hauge var ingen antroposof, men forbandt seg generelt med en metafysisk og spirituell verdensanskuelse. Selv om han fullt ut anerkjente naturvitenskapens verdi, var han en klar motstander av at naturvitenskapen skulle ha monopol på vår erkjennelse. Slik sett er Hauge både en antimaterialist og en antireduksjonist.

Tittelen på herværende artikkelen er ”Ein god gartnar er ein mystikar, elles er han ikkje nokon gartnar”. I dag kan vi konstatere at det spirer og gror etter Olav H. Hauge på mer enn en måte. Hauge var en god gartner i dobbelt forstand – eller om man vil: gartner i annen potens. Han var både en dyktig fruktbonde og hadde samtidig en metafysisk himmel over sitt liv.

Hauges forhold til antroposofien utgjør én brikke i det større spirituelle bildet hans biografi og livsverk representerer. Knut Hamre fortjener ros for å ha trukket frem denne – stort sett ukjente – side ved Olav H. Hauge.